

Mats Myrstener

”Det tog mig saa lang tid at sætte en novelle sammen at jeg faktisk ikke havde raad til det.”

Arkiv med utländska författar- och förlagskontakter

I Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB) finns några arkiv med anknytning till förlag och författarskap inom arbetarrörelsen, i första hand Folket i Bilds (FiB), Tidens och Axel Holmströms förlag, samt Ivar Öhmans personarkiv. Här göms intressant korrespondens med flera utländska författare, förläggare, översättare och litterära agenter. Följande presentation ger några exempel ur detta rika material, som är litteraturhistoriskt intressant, både vad gäller enskilda författarskap och arbetarrörelsens kulturella verksamhet i stort.

Ivar Öhman och Folket i Bild

Folket i Bild startades 1934 på initiativ av den kommunistiske riksdagsmannen Karl Kilbom. Tanken var att ge ett alternativ till den ”kolorerade veckopressen”. Tidskriften omfattade vid starten 40 sidor och kostade 35 öre. Upplagan var från starten så stor som 25 000 exemplar och distribuerades via ett stort antal ombud och försäljare från arbetar- och fackföreningsrörelsen över hela Sverige. Som redaktionssekreterare anställdes Ivar Öhman, som sedan blev chefredaktör 1946.

Ivar Öhman (1914-1989) växte upp i Sundsvall, där han var god vän med arbetarförfattaren Lars Ahlin. Hans far var sågverksarbetare och lokalredaktör för den vänstersocialistiska tidningen Norrlands-Kuriren. Tillsammans med Ahlin gav Öhman ut tidskriften Unga röster.¹

Snart fick Ivar Öhman ett stort kontaktnät av författare både inom och utanför Sverige, främst bland de så kallade arbetarförfattarna.² Han redigerade ett flertal litterära antologier, tog initiativ till FiB:s grafikklubb och deltog i kommittén för utformande av ett kulturprogram för arbetarrörelsen, ”Människan och nutiden”.

FiB intog efterhand en närmast unik ställning inom arbetarrörelsen som illustrerad veckotidning med reportage, tävlingar och många litterära bidrag i form av noveller och dikter. Man tog också initiativ till stöd för arbetslösa stenarbetare, gav anslag till husmoderssemester och grundade en samlingssal för sameungdom i Jämtland. FiB utlyste en tävling för unga uppfinnare, ”uppfinnare i blåställ”. Prissumman på 5 000 kronor utdelades av Tage Erlander 1955. På ett halvår hade dessutom tidningen samlat in 85 000 kronor till stöd för hunglande i Tanzania, en stor summa vid denna tid.

Folket i Bild startade också en uppskattad bokklubb och gav ut nya böcker i sin serie ”FiB:s folkböcker”. Här publicerades svenska arbetarförfattare som Vilhelm Moberg, Jan Fridgård, Bernhard Nordh och Per Anders Fogelström, men också utländska författare som Aksel Sandemose, Hans Scherfig, Upton Sinclair, Jack London, Pablo Neruda och Carl Sandburg. 200 titlar såldes i cirka 15 miljoner exemplar, en enorm upplaga efter dåtidens svenska mått. Utländska författare utgavs även, i serien ”Världsbiblioteket” och en serie populära barnböcker, ”FiB:s gyllene böcker” av bland annat Walt Disney. Författarkvällar arrangerades på Folkets hus runt om i landet.

”FiB:s konstklubb” gav ut grafiska blad och ordnade konstutställningar, och ”Lyrikklubben” publicerade lyrik. Det var sammantaget ett gigantiskt folkbildningsarbete

med stor betydelse inte minst för den svenska arbetarlitteraturen och en viktig ”motoffentlighet” gentemot den borgerliga veckopressen och bokutgivningen i Sverige vid denna tid. Litteraturhistorikern Lars Furuland har kallat FiB ”en av de få veckotidningar som tillhör (den svenska) litteraturhistorien”.³ Folket i Bild utvecklades till en ”folkrörelse” inom arbetarrörelsen.

1962 upphörde hela företaget efter en ekonomisk kris och såldes av ägarna inom arbetarrörelsen till Åhlén & Åkerlunds förlag (Bonniers). Den blev där omgjord till ”herrtidning” med utvikiningsflickor på mittuppslaget. På 1970-talet uppstod som en reaktion den vänsterradikala veckotidningen FiB-Kulturfront. Efter FiB:s nedläggning kröntes Öhmans långa karriär inom kulturområdet med en ambassadörspost i Aten.

Ivar Öhmans arkiv

Ivar Öhmans arkiv innehåller bland annat en stor korrespondens från 1936-1989, varav åtskilliga brev med internationella författarkontakter. Det ordnas och registreras för närvarande.

Öhman reste som ung journalist till USA som reporter, bland annat för tidningen Nordstjernen. Därför finns mycket korrespondens med svensk-amerikansk anknytning. Några personer, som Kurt Singer, Frances Pollack och Charles W. Hanson skulle han länge upprätthålla brevkontakt med.

Vidare finns en stor mängd nordiska författare representerade, flera var vänner till Öhman, många publicerades i Folket i Bild och i litterära antologier. Här kan man till exempel hitta brev från Nils Johan Rud, Aksel Sandemose, Johan Borgen, Tove Ditlevsen, Väinö Linna, Halldor K. Laxness, Björn Rongen, Johan Falkberget, Arthur Omre och F.E. Sillanpää. Från några personer, som Rongen och Omre, finns en flera år lång korrespondens bevarad. Så skriver till exempel Laxness 13 juli 1953, om sina svårigheter att skriva ”noveller”:

Det forholder sig jo saaledes, at jeg i hele mit liv ikke har begaaet mere en 6-7 presentable noveller (derunder den novellette ”Den gode jungfrun og Huset”, ca tre gange størrelsen af ”Lilja”, som Tedin for Svkr 2.500 har købt til Vi). Det tog mig saa lang tid at sætte en novelle sammen at jeg faktisk ikke havde raad til det. En novelle skal man jo gennemarbejde med ca 6 maaneders mellemrum i mindst tre aar, og den bliver endda ikke færdig. Jeg har dessværre aldrig skrevet en perfekt novelle. I de senere aar har jeg indarbejdet en del novellestof i mine større ting. Hvis du vil faa nogle virkelig gode noveller, saa skriv og hilse fra mig till min irske ven Seín O’Faoláin i Dublin, som er en af de fineste novelleforfattere paa engelsk.⁴

Laxness, som fick nobelpriset i litteratur 1955, avslutar brevet med att erbjuda Öhman köpa en isländsk ponny:

En almindelig islandsk pony koster omtrent som en novelle af Laxness, men stakkelen skal helst gaa med en direkte baad til Sverige. Det bliver maaske ikke helt enkelt, og lidt dyrt bliver det jo, at bringe den over, men en saadan transport er jo sket mange gange. Hvis du flyver hertil kan du købe en og faa den eftersendt. Her findes en forening til smaahesteavlens fromme, som sikkert ville paatage sig at skaffe dig en slig smaahest. En pony er en ven for livet.

Med den danska författarinnan Tove Ditlevsen (1918-1976), till yrket ”kontorsflicka”, finns flera brev bevarade, många mycket personliga. Här finns intressanta uppgifter om hur royalti

es, honorar och författarsättningar utbetalades. I samband med publiceringen av Ditlevsens roman "Barndomens gata", på svenska 1948, skriver Ditlevsen (24 oktober 1947):

Med h.t. "Barndommens Gade" har jeg allerede skrevet til den "lilla Gamby"⁵ og fremført dit Ønske om senere at udgive den hos FiB, samt givet Tanken min bedste Anbefaling. Forlange det kan jeg jo ikke, da Kontraktet er skrevet under. Jeg vilde skrive direkte til Forlaget, men kunde ikke for min Død læse Underskriften paa deres Brev. Men nu ved du alltsaa, at jeg har sendt Gamby Anmodningen, hvis den lille Filur skulde finde paa Narrestreger.

Från sitt hem Grankulla skriver den berömde poeten och revolutionären Elmer Diktonius 19 maj 1948, i samband med en minnesartikel över Edith Södergran, som han ju kände personligen, i FiB:

Ärade herr Chefredaktör! Sänder härmed den lilla artikeln om Södergran; det tog sin tid att samla ihop material, leta fram bilderna och det ena med det andra. Förresten är det ganska kinkigt att skriva om Edith, ty mycket ligger på olika håll bakom lås och bom – både hon och moran sopade rent efter sig så gott de kunde; och det kunde de. Hoppas emellertid att detta når Er i god tid, och att Ni blir någorlunda nöjd. Bättre kunde jag ej göra i nuvarande situation. Priset är 100, som får stanna där.⁶ Med hjärtliga finlandshälsningar, Elmer Diktonius

En annan berömd författare, Martin Andersen-Nexö, skriver intressant 13 november 1946 om när hans bok "Ditte människobarn" skulle filmas i Sverige av Nordisk Tonefilm.

Filmen er et selvstændigt Værk bygget over Romanens Idé- og Handlingsindhold; den støtter sig vel til Romanen, men staar og falder til syvende og sidst med sig selv, uden at det faar Indvirkning paa Romanen som saadan. Det gaar an at fjerne Teksten fra Filmen og vise den som Stumfilm, uden at den vilde lige afgørende ved det – ud over at den blir sværere tilgængelig. Men først at læmpe og studse en Roman til for en Film, og derpaa tage Filmen bort og lade de tillæmpede Rester gøre det af for det egentlige Verk, gaar absolut ikke! Bortsét fra min Romanes Samhørighed med Filmen, maa den ha Lov at forblive Ord till andet som jeg har skrevet den. Nogen som helst slags Forkortning – og eventuelt deraf følgende Tilrettelægning – kan jeg ikke gaa med til.

Bland mera udda författarkontakter finns till exempel brev från Arthur Koestler, fredspristagaren Carl von Ossietzkys dotter Rosalinda, i samband med faderns fredsnobelpris 1936, och den indiske författaren Mulk Ray Anand. Man kan också nämna kontakter med förläggaren Carit Andersen i Köpenhamn och norska tidningar, som *Magasinet litterært och populært*. Huvuddelen av korrespondensen rör naturligtvis svenska arbetarförfattare som Vilhelm Moberg och Ivar Lo-Johansson, men särskilt med nordiska författare finns en stor korrespondens, som kan vara intressant för litteraturforskaren.

Folket i Bilds förlags arkiv

Det kan vara svårt att skilja Ivar Öhmans arkiv från Folket i Bilds. FiB:s arkiv innehåller nämligen brev som är adresserade till Öhman, där man uppenbarligen förväxlat tidskriften FiB med förlaget Folket i Bild. Också i brev till Einar Ebe förväxlas hans bägge funktioner i tidskriften, där han var en av eldsjälarna och distributionsansvarig, och i förlaget, där han var

VD. Den öppenhjärtiga Tove Ditlevsen dyker här upp igen, med sina frispråkiga brev, här adresserat till förlagets VD Einar Ebe (8/5 1956) i samband med utgivandet av ”Barndomens gata” på Folket i Bilds förlag. Här framstår hennes stora popularitet både i Danmark och utomlands i klartext, men också ett stort behov av ”en egen vrå”.

Kære Einar Ebe. Tusind tak for utklippet, for gratulationen, for brevet fra før jul, som jeg ikke fik besvaret, og for den smukke bog. Det er en fin ide med min autograf på bindet. Nej, jeg overkommer ikke til at tage till Göteborg, og har skrevet det til dem. Førstår du, det er sådan, at hvis jeg sagde ja till alle de opfordringer jeg dagligt modtager om medvirken ved alle mulige litterære arrangementer, så måtte jeg føre et liv som en handelsrejsende, kun med den forskel, at jeg absolut ikke kunne ernære mig ved det. Jeg vill blive tvonget til grov forsømmelse af mine tre mindreårige børn, for slet ikke at tale om de ægteskabelige forpligtelser. Herren i Göteborg skrev noget fornærmet til mig om den for salget af en bog så vigtige kontakt mellem forfatteren og læseren. Men den synes jeg opstår, idet man läser en bog, og ikke fordi man hører forfatteren fremmumle egne verker, for vi gør det næsten alle så dårligt! Og hvergang det, man kalder den ”almindelige” læser, har opsøgt mig, viser det sig, at de forventer, at jeg ”som er så klog” (!) må kunne hjælpe og råde dem i en eller anden aktuel personlig konflikt. Hvad jeg naturligtvis ikke kan. Der er da aldrig nogen, som er kommet i den hensigt at lære mig at kende eller at få uddybet sin forståelse af noget, jeg har skrevet. Du må ikke tage mit afslag for arrogance, jeg har ganske simpelt ikke tid.

Också Ditlevsen återkommer till erfarenheter av filmatiseringar:

Sagen er, at det var en filminstruktør i Stockholm, som lod til at vare interreseret i filmatiseringen af en af mine bøger. At føre forhandlinger om sådan noget, syntes jeg krævede et menneske på åstedet, især da jeg af bitter erfaring ved to ting om film: der snakkes og skrives og holdes møder og skrives synopsis og drejebøger i een tidsspillende uendelighed – og det hele blir aldrig til noget! Med oversættelser er det mere enkelt, man sidder bare på sin hale i Birkerød, og så kommer det en dag et dejligt brev fra Folket i Bild. Mellemmend er overflødige.

Till det stora arkivet hör ett brevskrivarregister som täcker åren 1944-63. Här finns en stor korrespondens med utländska författare, främst nordiska: Mika Waltari, Halldor Laxness, Johan Falkberget, Johan Bojer, Tage Nissen, Jon Björnsson, Helge Krog, Nils Johan Rud, Björn Rongen, Kurt Michaels. Här hittar man också korrespondens med förlag som det amerikanska Disneyägda Golden Press Inc, som utgav de så kallade *Gyllene böckerna* för barn. Arkivet kompletterar på ett intressant sätt den mer personliga korrespondens som finns i Ivar Öhmans arkiv.

Så skriver till exempel en norsk författare, den populära arbetar- och landsbygdsskildraren Johan Falkberget till sin ”Kjære venn Einar Ebe” 5 maj 1959 i samband med en publicering i förlagets billigbokserie:

Jeg gledet meg virkelig over å få brev fra Deg. Og det fornyet så mange gamle minner fra den tiden vi ofte skrev til hverandre. Du var alltid og ikke minst under krigen en hjelpsam kamerat. Vel må jeg tilstå at jeg nå lenge har saknet det hyggelige samarbeide med Deg og Folket i Bild. Ivar Øhman har jeg ikke hørt fra på länge og begyndte så småningom å tro at jeg ikke betød noe mer for ham.

Jeg har idag ekspedert ”Bjørneskytteren”, og så håper jeg at de vil lykkes Folket i Bild å få noen glede av boken som billigbok. Det kan man jo aldri vite på forhånd. ”Bør

Børson 2” har jeg ennu ikke utgivet som bok, da den er sterkt efterspurt i pressen og må tjene det jeg kan der først. Nils Johan Rud hade den i vinter som følgetong i Magasinet. Det er mange som påstår at Bør Børson 2 er meget morsommere enn 1. Handlingen i annen del er jo delvis henlagt til Galapagos der han feiret eventyrlige triumfer.⁷ Jeg tror sikkert at Du får utlevert teksten till denne historien og muligens også kan benytte illustrasjonene. ”Den falske målstokken” har jeg ikke lest i svensk oversettelse så jeg kan vanskelig bedømme om den er god eller dålig eller i det hele tatt lar seg anvende av Folket i Bild. Det er ingen god tittel, men en bedre vil sikkert Folket i Bild kunne gi denne fortelling. La os håpe at når jeg blir ferdig med dette store slutbindet av ”Nattens Brød”, at vi da kan få se hverandre igjen enten her eller i Stockholm. Hils Ivar Øhman og mine andre venner i Folket i Bild. Din hengivne venn, Johan Falkberget.

Når Folket i Bild 1957 gav ut den rumänske författaren Zaharia Stancus roman ”Djävulens plogfåra” fick Einar Ebe brev från en av Stancus författarkolleger i Rumänien, Nicolae Philipovici, som skriver 2 mars 1957 från Bukarest med hopp om att också bli publicerad (översättning från tyska):

Kära herr Ebe. Uppmärksamma: Början av nästa år erhåller Ni från mig den utlovade gåvan, en rumänsk nationaldräkts damblus. Jag har inte glömt det. Strax före Er ankomst till Bukarest hade jag haft besök av den brasilianske författaren Origenes Lessa. Jag har översatt några romaner av honom till rumänska och han har i Brasilien översatt en roman av mig till portugisiska, som kommer att publiceras nästa månad. Uppenbarligen har Ni intresse för filateli. Min son är en entusiastisk filatelist och jag är villig att underlätta en frimärksväxling mellan honom och er. Jag hör gärna av Er om Ni har en ledig stund över, och skulle dessutom vara glad om jag i något annat avseende kunde vara Er behjälplig. Med vänliga hälsningar er tillgivne N.P.

Tidens förlags arkiv

Tidens förlag (1912-1995), var länge knutet till Sveriges socialdemokratiska arbetareparti och stod för en betydande bokutgivning med framför allt svenska arbetarförfattare som poeten Dan Andersson och den populära författaren Moa Martinson. I förlagets första styrelse satt kända socialdemokrater som Hjalmar Branting, Fredrik Ström, Per Albin Hansson och Gustav Möller, som också blev förlagets förste chef. En av förlagets främsta profiler var länge den fruktade litteraturkritikern Erik Hedén.⁸

Förlaget gav bland annat ut ett lexikon, den politiska *Tidens kalender*, och drev en bokklubb, startad redan 1940. På Tiden utkom till exempel Rickard Sändlers översättning av Karl Marx *Das Kapital*, aviserad 1914, men utgiven först 1930-34, häftesvis i sammanlagt 4 000 exemplar. Också många utländska författare publicerades genom åren på Tidens förlag: Elmer Diktonius, Aksel Sandemose, engelsmännen D.H. Lawrence och A.J. Cronin, dansken Martin A. Hansen och schweizaren Friedrich Dürrenmatt. En stor utgivning var Michail Sjolochovs ”Stilla flyter Don” 1965 i fem tjocka band. Hos ARAB finns en stor del av förlagets bokutgivning av svenska och utländska författare arkiverad.

Ett stort brevskrivarregister, som sträcker sig från 1918-1972, finns till förlagets arkiv. Här finns ett rikhaltigt litterärt material, ännu i stort sett utforskat.

Också här hittar man en stor nordisk korrespondens med namn som Johan Bojer, Nils Johan Rud, Johan Falkberget, Haakon Garaasen, Aksel Sandemose, Thor Heyerdahl, Hans Scherfig och Toivo Pekkanen, men många icke-nordiska författare dyker också upp i registret: Jack London, Sinclair Lewis, Upton Sinclair, Antoine de Saint-Exupéry, socialantropolo

gen Margaret Mead, den ryske författaren Ilja Ehrenburg, den tyske författaren Oscar Maria Graf, barnboksförfattarinnan Lisa Tetzner, den spanske författaren Vicente Blasco Ibanez, förläggaren Leonard Woolf (gift med författarinnan Virginia Woolf), engelsmannen Alan Sillitoe, rumänen Zaharia Stancu, nobelpristagaren Miguel Angel Asturias, med flera.

Intressant är den stora korrespondens med utländska förlag som finns i arkivet, som Fremad, Jonathan Cape, Henrik Koppel, Gyldendal, Schildt, liksom engelska, amerikanska, holländska och östeuropeiska förlag. Exempel på tyska förlagskontakter är Dietz, Ullstein, Schelter, Reiss och Fischer, liksom korrespondens med tyska boktryckare. Med en agent i Holland, Greta Baars-Jelgersma, finns en stor korrespondens om utgivning av Tidens fack- och barnböcker i Holland och Belgien.

En annan del av förlagets verksamhet speglas i korrespondensen med några översättare, som en Marianne Frölich i Wien som skriver 7 oktober 1925 till förlagschefen Karl Olsson:

Jag lyckades intressera Arbeiter-Zeitung och ett förlag i Wien för Maria Sandels 'Droppar i folkhavet', men jag får inget avgörande besked innan jag själv vet vad herr Olsson begär för översättningsrättigheter. Ragnar Jändels 'Den trånga porten' anses vara alltför typiskt svensk. Men Sandels bok skulle jag förfärligt gärna vilja översätta. Jag skulle vara mycket tacksam om herr Olsson ville vara så snäll och svara fortast möjligt angående villkoren, som jag hoppas komma att bli lindriga. Ifall en överenskommelse kommer till stånd skall jag genast börja med boken.

En annan brevskrivare, svenskamerikanen Joseph Swanson, kommenterar en refusering på detta sätt:

Baltimore, 8 October 1924. Gentlemen. I have received rejected manuscript and am sorry you did not find it suitable to publish. I do assure you that this was a great mistake, as the future plainly will show. Bonniers, who also have got a copy, are still holding it and I have reasons believe that they shall publish it. Joseph Swanson

1932 utkom en bok av Swanson, på Efr. Fraims förlag i Stockholm, med titeln "Med Guds hjälp. Verklighetsskildringar från svensk-Amerika".

Ett intressant brev kommer från den i Danmark omåttligt populäre författaren Morten Korch (1876-1954) som i ett hundratal romaner skildrat ett lantligt Fyn med herrgårdar och fridfullt bondeliv. I ett brev till Tidens förlagschef försöker Korch lansera sig själv på den svenska marknaden:

Charlottenlund 12/6 1923. Jeg har med Tak modtaget deres E. billet og skal meddele, at det drejer sig om Udgivelsen af mine Romaner. Jeg har skrevet 20 folklige Fortællinger, det forekommende Efteraar er det 25. Af disse Fort. er de 11 som jeg anser for lege at salgføre i Sverige: Kongemøllen, En Husmand, En Vagabond, Guldglasuren, Fløjtespilleren, Fru Sara paa Enø, Lyrgaarden, Palle Jarmer, Retten sejrer, Junker o Co., Uhrene i Rørby. Mine bøger blev solgt godt i Danmark for et Publikum paa Land og i By, ogsaa i billige Oplager. Flere af disse er oversat til Tyskland. Hvis de vil tage Saagen op vil jeg give Dem Ret til hele min Produktion til et rimelig Pris. Som bevis paa at mine Fortællinger er underholdene og populære sender jeg Reklame fra det Schönbergske forlag. M.H. Morten Korch

Morten Korch skulle aldrig på allvar komma att lanseras i Sverige, och Tiden tog inte heller upp den kastade handsken. Men även juridiska spörsmål kunde diskuteras, som i denna korrespondens med den finske advokaten Ano Oinas, som skriver 20 november 1923 från Kotka.

I rättegång, medels vilken vi som bäst å Kotka bokhandels AB vägnar fordra Bokhandlaren Alexander Alopaeus' sterbhus skyldigkännande att vår huvudman erlægga m.fl. även Eder fordran hos aktiebolaget, har svaranden uppvisat inför rätten Edert brev, i vilket ni avstår från Edra fordringar gentemot sagda sterbhus. För att göra det möjligt för oss att nedlägga rättegången, behagade Ni per omgående underrätta oss, att Ni med Edert avstående har förklarat även Kotka bokhandels aktiebolag fritt från sagda skuld. I avvaktan på Edert värda svar teckna högaktningsfullt, Ano Oinas.

Axel Holmströms förlags arkiv

Axel Holmström (1881-1947) var en av arbetarrörelsens tidiga kulturpersonligheter. 1910 startade han ett bokförlag som skulle bli ett av de mest betydelsefulla inom den unga arbetarrörelsen. Här publicerades en rad svenska arbetarförfattare, men även utländska författare som Upton Sinclair, Lisa Tetzner, Jaroslav Hasek och den mystiske, länge oidentifierade pseudonymen B. Traven.

I arkivets brevsamling finns korrespondens främst knuten till de fyra ovannämnda: från Haseks förläggare i samband med publiceringen av Soldaten Svejik 1941, från Tetzner i samband med publiceringen av tre av hennes barnböcker på 1930-talet, en lång korrespondens med Sinclair, vars böcker Holmström gav ut i många år, och med Traven. Här framgår också att Holmström en gång skulle träffa den mystiske Traven i Stockholm, men att denne aldrig dök upp på mötesplatsen.⁹

Material i övriga arkiv

Naturligtvis finns utländsk författarkorrespondens också i andra arkiv på ARAB. Som exempel kan nämnas två tyska exilarkiv som innehåller författarkorrespondens – Ernst Hartherns och Hermann Greids. I publicisten och översättaren Ernst Hartherns personarkiv finns korrespondens med tyska förläggare och författare som Lion Feuchtwanger, Stefan Zweig och Carl Zuckmayer, manuskript, tryckt material och fotografier.¹⁰

Hermann Greid (1892-1974) kom som flykting via Danmark till Sverige under andra världskriget. Han var skådespelare och regissör, bland annat i Sovjetunionen och med Bertolt Brecht i Finland, men kom också att skriva dikter och en stor mängd så kallade kyrkospel. I hans arkiv finns brevväxling kring hans många kyrkospel, men också med svenska och tyska författare, som Olof Lagercrantz, Sven Stolpe och Nobelpristagaren i litteratur, Nelly Sachs. Vidare dagböcker, manuskript, tryckt material, fotografier, ljudband och affischer.¹¹

Avslutningsvis: Även om arkiv med skönlitterär anknytning upptar en ganska liten del av ARAB:s totala arkivbestånd, så är det trots allt ett rikt, och kanske lite bortglömt, material. Här finns både ett intressant litteratursociologiskt material som berör förlagsväsen, översättare och illustratörer, honorar och författarsättningar, men också en stor korrespondens med ett stort antal utländska författare, framför allt nordiska. Det är ett material som i stor utsträckning fortfarande är outforskat.

NOTER

1. Se Gunnel Ahlin: *Lars Ahlin växer upp*. Stockholm 2001.
2. De svenska arbetarförfattarna, författare med anknytning till den svenska arbetarklassen, har spelat en stor roll inom svensk litteraturhistoria. Mest kända internationellt är kanske nobelpristagarna Eyvind Johnson och Harry Martinson, och Vilhelm Moberg, vars romaner *Ut-vandrarna* och *Invandrarna* också filmatiserats. Se vidare litteraturlistan och *Arbetets ansikten. Arbetardikt i Sverige under ett sekel*. En antologi av Lars Furuland. Stockholm 1998.
3. *Folket i bild, tidningen som var en folkrörelse, 1934-1984*. Utställningskatalog, Kulturhuset, Stockholm 1984, redaktör Beate von Sydhoff. För denna historik se även *Folket i bild, tidningen som var en folkrörelse*. Stockholm 1984. Del 1-2.
4. I samband med publiceringen i *Folket i Bild* av hans novell *Lilja*. Halldor K. Laxness (1902-1998).
5. Erik Gamby (1908-1996) författare och bokförläggare i Uppsala med goda kontakter med svenska arbetarförfattare.
6. De nordiska författarna ville helst ha betalt i svensk valuta för att slippa inhemsk skatt. Laxness betonar också detta noga i sina brev till Ivar Öhman.
7. Bør Børson-böckerna handlar om en äventyrare i Peer Gynt-traditionen. Falkberget hade själv bland annat arbetat som gruvarbetare och rallare i Røros. Senare blev han hemmansägare och stortingsman. Han levde 1879-1967.
8. Se *Bokförlagsaktiebolaget Tiden, 1912-1937*. Stockholm 1937, och *Det var på Tiden*. Stockholm 1962.
9. Traven, som var bosatt i Mexiko, har av några tyska forskare identifierats som den tyske kommunisten Ret Marut (1882-1969). Se till exempel Rolf Recknagel: *B. Traven*. Leipzig, 2. Aufl. 1971, och Karl S. Guthke: *B. Traven*. Frankfurt am Main 1987. En annan teori, framförd av bland andra den mexikanske journalisten Luis Spota, är att han var norsk-amerikanen Berick Traven Torsvan (1890-1969), en oljeborrare från Chicago.
10. Harthern översatte bland annat Laxness till tyska.
11. Se Martin Grass: 1993 års accessioner till arkivavdelningen, i *Arbetarhistoria* nr 69, 1994, s 45-46.

LISTA ÖVER ARKIV

Folket i Bilds arkiv – 62 volymer, varav korrespondens 19 volymer
Hermann Greids arkiv – 31 volymer, varav korrespondens 6 volymer
Ernst Hartherns arkiv – 24 volymer, varav korrespondens 2 volymer
Axel Holmströms förlags arkiv – 5 volymer, varav korrespondens 2 volymer
Tidens förlags arkiv – 524 volymer, varav korrespondens 101 volymer
Ivar Öhmans arkiv – 108 volymer, varav korrespondens 24 volymer

LITTERATUR

Furuland, Lars: Folkrörelser och arbetardikt, i Sven Delblanc och Lars Lönnroth (red): *Den svenska litteraturen*, del 4. Stockholm 1989
Furuland, Lars och Munkhammar, Birgit: Autodidakter och arbetardiktare, i *Den svenska litteraturen*, del 5. 1989
Svedjedal, Johan: Den svenska bokmarknaden, i *Den svenska litteraturen*, del 7. 1990

Mats Myrstener är litteraturvetare och bibliotekarie.